

Joanna Szerszunowicz

"Świat roślin w polskiej frazeologii",
Alicja Nowakowska, Wrocław 2005 :
[recenzja]

Prace Językoznawcze 8, 129-131

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE, OMÓWIENIA, SPRAWOZDANIA

Alicja Nowakowska: *Świat roślin w polskiej frazeologii*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. Wrocław 2005, 231 ss.

Autorzy opracowań z zakresu frazeologii wiele uwagi poświęcali więzi człowieka z przyrodą, koncentrując się na obrazie fauny zawartym w związkach językowych. Potoczna wiedza o florze utrwalona we frazeologii z reguły badana była wycinkowo¹, przedstawiano wybrane zagadnienia, natomiast brakowało całościowego opracowania obszaru badawczego tak istotnego zarówno z punktu widzenia języka, jak i kultury². Praca Alicji Nowakowskiej wypełnia tę lukę w polskim piśmiennictwie frazeologicznym, gdyż stanowi wieloaspektowe opracowanie podjętego tematu.

Pierwsza część pracy, złożona z trzech rozdziałów, zawiera ogólne teoretyczne problemy frazeologii. W rozdziale pierwszym przedstawiono zagadnienia terminologiczne, pojęcie jednostki frazeologicznej i jej cechy. Rozdział drugi zawiera rozważania dotyczące statusu jednostek frazeologicznych w obrębie konstrukcji międzywrazowych. Autorka przedstawia stosunki zachodzące między terminami takimi, jak: konstrukcja analityczna, zestawienie, wielowrazowe jednostki funkcyjne do pojęcia jednostki frazeologicznej. Osobne podrozdziały poświęcone zostały porównaniu i przysłowiu klasyfikowanym jako jednostki

---

¹ Wyjątkiem jest monografia M. Marczewskiej poświęcona drzewom, zob. M. Marczevska: *Drzewa w języku i kulturze*. Kielce 2002. Zob. również teje: *Osika w ludowym obrazie świata*. „Etnolingwistyka” 1998, nr 7, s. 121–134; teje, *Dąb – drzewo zmarłych (z rozważań nad językowo-kulturowym obrazem dębu)*. „Etnolingwistyka” 1998, nr 9/10, s. 121–134. Na wymienienie zasługuje również praca D. Piekarczyk poświęcona językowemu obrazowi wybranych kwiatów (róża, lilia, fiołek, chaber, wrzos). Zob. D. Piekarczyk, *Kwiaty we współczesnym językowym obrazie świata*. Lublin 2004.

² Zob. np. inne prace A. Nowakowskiej: *Polszczyzna imbirem pachnąca (Związki frazeologiczne z nazwami przypraw korzennych)*. „Poradnik Językowy” 1994, z. 10, s. 1–10; *Frazeologizmy biblijne z nazwami roślin w słownikach języka polskiego*. „Poradnik Językowy”, 1996, z. 10, s. 25–32; *Porównanie jako jednostka frazeologiczna (na podstawie związków z nazwami roślin)*. „Rozprawy Komisji Językowej” WTN, XXVI, s. 5–22; *Nazwy roślin w stałych polskich konstrukcjach komparatywnych*. „Problemy Frazeologii Europejskiej”. Red. A. M. Lewicki. T. IV. Lublin 2001, s. 59–70; *Róża w języku i kulturze*. „Język a kultura”. T. 16. Red. A. Dąbrowska, I. Kamińska-Szmaj. Wrocław 2001, s. 17–25; *Sfrazologizowane porównania z nazwami roślin*. [W:] *Od starożytności do współczesności. Język – literatura – kultura. Księga poświęcona pamięci profesora Jerzego Woronczaka*. Red. I. Kamińska-Szmaj. Wrocław 2004, s. 347–357.

frazeologiczne. W rozdziale trzecim omówione zostały zagadnienia teoretyczne związane z porównaniem frazeologicznym, takie jak relacja metafora – porównanie, rodzaje porównań (porównania *in absentia* i *in praesentia*, porównania *sensu stricto* i *sensu largo*), relacje semantyczne między członami porównania oraz status składniowy porównań.

Omówienie obrazu świata fauny odzwierciedlonego we frazeologii roślinnej zostało przedstawione w części drugiej, która złożona jest z dwóch rozdziałów. Pierwszy z nich, zatytułowany *Nazwy roślinne w porównaniach frazeologicznych*, zawiera ogólną charakterystykę porównań z nazwami roślinnymi oraz szczegółową analizę wyekscerpowanego materiału. Sfrazologizowane porównania należą do jednostek o szerokim zakresie użycia, występują zarówno w języku literackim, jak i polszczyźnie potocznej. Omawiając porównania z nazwami roślinnymi, Nowakowska zwraca uwagę na różne cechy przedstawicieli flory, warunki wegetacji oraz walory użytkowe, które motywowały stałe porównania frazeologiczne. Wśród badanych aspektów do najważniejszych należą kształt i wygląd roślin, przedstawiane w następujących kategoriach: wielkość, grubość i forma, barwa, piękno i brzydota, zapach, smak, ciężar, zachowanie, otoczenie, walory użytkowe. W porównaniach frazeologicznych odzwierciedlony został również obraz roślin jako naturalnego środowiska wielu gatunków fauny, stanowiący odbicie obserwacji poczynionych przez człowieka. Autorka poświęca jeden z podrozdziałów sfrazologizowanym porównaniom z komponentem fitonimicznym opisującym intelekt.

Rozdział drugi traktuje o nazwach roślin w związkach frazeologicznych i przysłowiach wyekscerpowanych z rozmaitych opracowań frazeologicznych, pochodzących z różnych okresów rozwoju polszczyzny. Korpus liczący 1500 jednostek poddany został językowo-kulturowej analizie, której głównym celem było ustalenie podstawy motywacyjnej związków. Uwzględnienie jednostek o charakterze recesywnym, a nawet w niektórych przypadkach archaicznym, pozwala na uchwycenie mechanizmów powstawania polskich frazeologizmów. Różne aspekty obcowania człowieka z przyrodą ukazane zostały poprzez przedstawienie różnych rodzajów kontaktu człowieka ze światem roślin: obserwacji, uprawy (rolnictwo, sadownictwo, hodowla), konsumpcji (rośliny na polskim stole). Autorka przedstawia również jednostki motywowane praktykami medycznymi i magicznymi oraz wierzeniami. W osobnych podrozdziałach zostały zanalizowane jednostki o pochodzeniu biblijnym oraz związki motywowane zabawą słowem. Nowakowska zwraca uwagę na fakt, że podstawą motywacji większości frazeologizmów i przysłów nie są zatem cechy inherentne roślin, lecz ich cechy relacyjne.

Część trzecia pracy poświęcona jest frazeologii roślinnej we współczesnej polszczyźnie, która nie jest zbyt licznie reprezentowana, gdyż zebrany materiał nie przekracza stu jednostek. Powszechnie znane związki z komponentem roślinnym pochodzą z różnych epok rozwoju języka, przy czym dominują związki,

których pierwsze użycia zostały odnotowane w XIX w. Autorka podkreśla, że do zasobu badanych konstrukcji wchodzi „zarówno jednostki o długiej historii, jak i konstrukcje ekspansywne, utrwalające dopiero swoje miejsce w języku”³. Nowakowska zwraca uwagę na zróżnicowanie genetyczne jednostek z komponentem roślinnym funkcjonujących we współczesnej polszczyźnie. Pewną część analizowanego materiału stanowią biblizmy, które należą do zbioru frazeologizmów europejskich. Autorka podkreśla, że wśród analizowanych związków dominują jednostki odwołujące się do polskich realiów przyrodniczo-kulturowych. Nowakowska konstatuje, że „stabilne frazeologizmy charakteryzują się zazwyczaj przejrzystą motywacją, wyrazistym obrazowaniem i jednoznacznym wartościowaniem”⁴, co pozwala użytkownikom języka na kreatywne parafrazowanie tych jednostek. Analiza materiału prowadzi do konstatacji, że frazeologizmy z komponentem roślinnym licznie występują w języku publicystycznym, przy czym występują również w innych standardowych odmianach polszczyzny. W swojej pracy Nowakowska uwzględnia również jednostki nawiązujące swoim składem leksykalnym do świata roślin, które występują w żargonach, na przykład w języku uczniów i studentów.

Praca A. Nowakowskiej stanowi kompendium wiedzy nie tylko o wycinku języka, jakim jest frazeologia roślinna, ale również o kulturze. Jednostki zawierające w swym składzie nazwy roślin stanowią bowiem odzwierciedlenie tradycji, zwyczajów i doświadczeń użytkowników języka. Cenne jest zestawienie frazeologii rejestrowanej w dostępnych słownikach pochodzących z różnych epok z jednostkami funkcjonującymi we współczesnej polszczyźnie, gdyż pozwala stwierdzić, jak wiele jednostek należy do frazeologii recesywnej lub archaicznej. Na podkreślenie zasługuje bogactwo wykorzystanych w pracy opracowań leksykograficznych oraz imponująca literatura przedmiotu. Integralną część pracy stanowi podany w porządku alfabetycznym indeks jednostek frazeologicznych, w których wyrazem hasłowym jest nazwa roślin.

Joanna Szerszunowicz
(Białystok)

³ A. Nowakowska: *Świat roślin w polskiej frazeologii*. Wrocław 2005, s. 151.

⁴ *Ibidem*, s. 154.